

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยออกเป็น 5 หมวดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน
2. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน สะท้อนการไปเกี่ยวข้องด้วยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา การพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

3. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหารนโยบายและลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

จารีรัตน์ พรแก้ว (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกันคิด พินิจพิจารณาในการคิดตัดสินใจปฏิบัติ และรับผิดชอบในเรื่องที่มีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การพัฒนาชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสามารถนำไปสู่การช่วยเหลือตัวเองได้ ซึ่งได้แก่ ทำโดยประชาชน

เอง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็เป็นของประชาชน และยังไปกว่านั้นคือประชาชนดำเนินการพัฒนาได้ด้วยตัวของเขาเอง

สีลาภรณ์ นาคทรพ (2539) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะอย่างไร และทำไมจึงจะสามารถช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน สลับซับซ้อนและหลากหลายได้

ลักษณะที่สำคัญประการแรก ของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน คือ กระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของคนแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้วกระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีความรู้เรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด เกี่ยวกับปัญหาของตนเอง และชุมชนได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่างๆมาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังเป็นกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณสมบัติที่พึงประสงค์หลายประการ อาทิ

- การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับมติที่ประชุม อันเป็นพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง

- การผ่อนปรน รู้จักประนีประนอมต่อกันและกันในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆโดยสันติวิธี ซึ่งรวมถึงการรู้จักให้อภัย มีเมตตา และช่วยเหลือกันและกันด้วย ความมีวินัยและความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ในการร่วมให้ข้อคิดเห็น และร่วมดำเนินงานตามที่กลุ่มตกลงกัน

- ความสามัคคี รู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เน้นความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

ลักษณะที่สำคัญประการที่สอง ของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็มักกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคล หรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้ในกลุ่มแล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่ม เพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำ

จึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน นพ.ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning Through Action)

ประการที่สาม คือ การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem-oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถคิดค้นและหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง ยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากของใกล้ตัวที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเรียนรู้จากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

ประการที่สี่ ของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดและ/หรือทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกัน สม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จืดจางของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายมักจะได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชนก็คือ กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงานโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง รองศาสตราจารย์ประกอบ ระกิติ (2523) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การรวมกลุ่มบุคคล ก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งมีการปฏิบัติต่อกันทางสังคม (Social interaction) มีความผูกพันต่อกัน (Sentiment) และมีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง (Relationship)

2. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากที่พักไปในที่ต่างๆเป็นการชั่วคราว เพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือจุดประสงค์อื่นใดที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพ

แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกันว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบในการทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจบริการต่างๆ อย่างมากมาย และกระจายตัวอย่างกว้างขวาง ดังนั้นเมื่อจะต้องมีการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงควรต้อง

ดำเนินการตามแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชน และวิถีชีวิตวัฒนธรรม ให้โอกาสชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการและให้ได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศท้องถิ่น ทั้งนี้มีนักวิชาการที่เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นคุณค่า และได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้อีกมาก เช่น ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายไว้ในด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีลักษณะของการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดี เข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรม ได้เรียนรู้จากองค์ความรู้ และได้รรถประโยชน์จากพุทธศาสนา ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทำให้มีคุณภาพและการพัฒนาที่ดีขึ้น

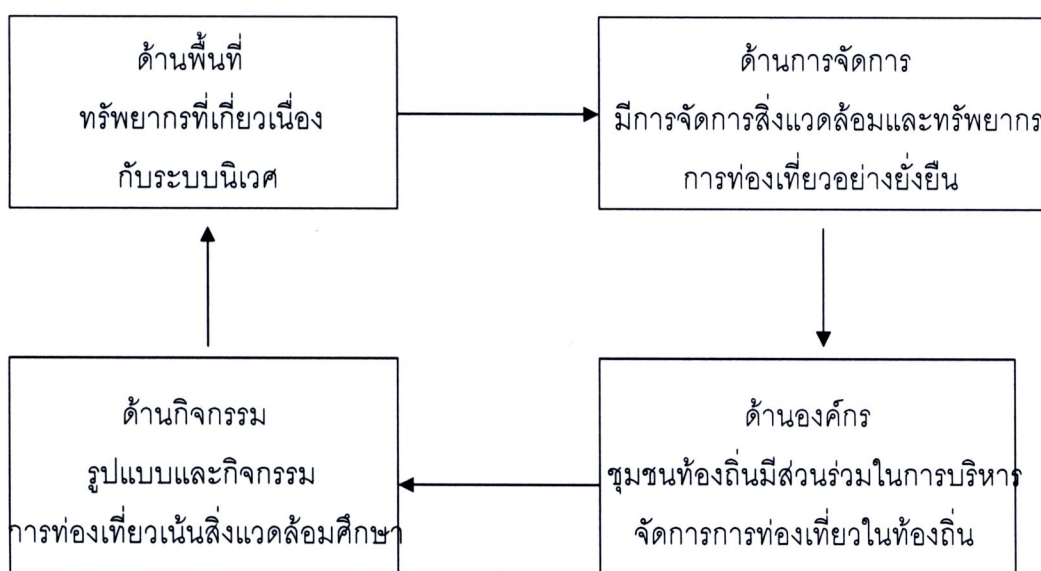
จากแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ขึ้น ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน" มีองค์ประกอบในการดำเนินการ 4 ด้าน ที่ต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน (สุนีย์, 2546) คือ

ด้านพื้นที่ : มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่นั้นๆ

ด้านการจัดการ : เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อไม่ก่อผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ด้านกิจกรรมและกระบวนการ : มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ สร้างความพึงพอใจและความตระหนักถึงสิ่งที่ถูกต้องแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ด้านองค์กร : การมีส่วนร่วมขององค์กรส่วนท้องถิ่นระดับต่างๆในการบริหารจัดการ

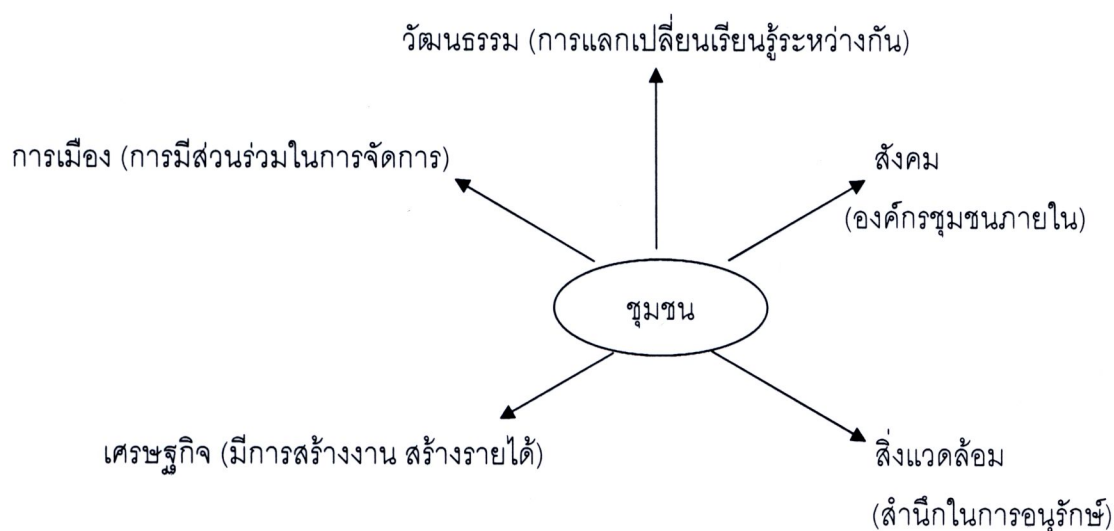


เนื่องจากแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นมากมาย ที่มักให้ความสำคัญในการจัดการภายใต้จิตสำนึกที่มีความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น พร้อมๆ กับการเล็งเห็นคุณค่าความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน รูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ อย่างกว้างขวาง เช่น การเดินป่า การชมสวนผลไม้ สวนดอกไม้ การขี่จักรยาน การปั่นเขา การดูนก การดูดาว การดำน้ำ การเที่ยวถ้ำ การศึกษาธรรมชาติ การชมวิถีชีวิตวัฒนธรรม การร่วมงานประเพณีของท้องถิ่น ธรรมสัญจร และการพักอาศัยแบบโฮมสเตย์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่มีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง กระจายไปทุกท้องถิ่น ทั้งจากกระแสความต้องการในการสัมผัสชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่แปลก ต่างจากวิถีชีวิตประจำวัน และจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ให้ความสนใจในการจัดการการท่องเที่ยวกันอย่างกว้างขวาง แต่การจัดการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อาจส่งผลกระทบต่อด้านลบให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ด้วยเช่นกัน จึงควรต้องจัดให้มีการศึกษาสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังเช่นสาระสำคัญบางส่วนที่เป็นผลสรุปของการประชุมสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (PATA) ครั้งที่ 50 เมื่อเดือนเมษายน 2544 (บุหลัน, 2544) ได้ให้ความสำคัญกับ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นชุมชน ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัว เพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว
2. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว
3. สนับสนุนการจัดการบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว สามารถให้ข้อมูลและอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม
4. ส่งเสริมการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบทางการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมด้วยแนวคิด และการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อความตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมา รวมถึงความเคารพในคุณค่าของวัฒนธรรม

วิถีชีวิตของท้องถิ่นนี้เอง ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน (Community Based Ecotourism – CBET) ซึ่งต่อมาโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (Responsible Ecological Social Tour Project – REST) ได้กำหนดให้เรียกการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลางนี้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism – CBT) โดยให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชน มีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540) และแนวคิดนี้มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นฐานเดียวกันกับทรัพยากรการผลิตของชุมชนที่มีและใช้อยู่ในวิถีประจำวัน โดยมีวัฒนธรรมและสังคมเป็นตัวผลักดันในการเกิดการดำเนินการด้วยจิตวิญญาณที่มีความสัมพันธ์กันภายในชุมชนและองค์ภพภายนอกที่เข้ามาเชื่อมโยงจากการท่องเที่ยว ดังภาพ



ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จึงน่าจะใช้แนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องมีการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ชาวบ้านมีความเข้าใจและคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ การเตรียมความพร้อมของชุมชน พื้นที่ ตั้งการศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด และตัดสินใจวางแผนและดำเนินการตลอดทุกขั้นตอน ประเด็นในการศึกษาศักยภาพจะมีทั้งการศึกษา ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิต ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กร กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน กองทุนหรือการเงิน ระบบประมาณของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังควรต้องศึกษาถึงโอกาสและความเสี่ยงในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งในด้านนักท่องเที่ยว ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (กระแสความนิยมของ นักท่องเที่ยว เป็นต้น) เส้นทางท่องเที่ยว (แรงดึงดูดการท่องเที่ยว) การคมนาคม (ความสะดวก หรือ ความกลมกลืนกับธรรมชาติของพื้นที่) ความร่วมมือ ความสามัคคีภายในชุมชน และเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชน การแข่งขันกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เป็นต้น ซึ่ง คือการใช้หลักการวิเคราะห์ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า วิธีการแบบ SWOT นั่นเอง

การศึกษาในครั้งนี้จึงจะใช้วิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านหนองห้าง ด้วยแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเริ่มจากการสำรวจรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน เพื่อศึกษา ศักยภาพพื้นฐานของพื้นที่ สร้างความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการ ใช้วิธีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมด้วยการจัดเวทีประชาคมที่เรียกว่า วิธีการแบบ PAR ตลอดจนการ เสวนากลุ่มย่อยเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่เหมาะสม และสนองต่อวัตถุประสงค์ใน การดำเนินงานได้เป็นอย่างดี



3. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Greenwood (1982) กล่าวว่า "...ทั้งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวทางมนุษยชาติล้วนแต่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรง โดยมีโอกาสได้สัมผัสวัฒนธรรมที่แท้จริงของชาติต่างๆ อย่างใกล้ชิด"

McIntoch and Goeldne (1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อให้เข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต"

Smith (1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทำให้นักท่องเที่ยวซึมซับและมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมในอดีตที่ผ่านมาที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน และการแต่งกาย เป็นต้น

Howell (1993) กล่าวว่า ผู้คนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็เพื่อที่จะเรียนรู้หาประสบการณ์และความบันเทิง นักท่องเที่ยวบางกลุ่มเห็นว่า คนท้องถิ่นมีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ สามารถเป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้โดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล

โครงการวิดิทัศน์: วิถีไทยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (2540) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็คือ การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจ ความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการสำหรับการท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

- ประการแรก ต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนกลุ่มเล็กสร้างภูมิปัญญาของกลุ่ม ไปศึกษา เลือกดูตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จัก การเดินทางต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน มีความสุขจากการเดินทางเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้านหรือซื้อทุกอย่างที่ขวางหน้า
- ประการที่สอง ต้องการให้การศึกษา โดยเฉพาะกับเด็กๆ ให้เรียนรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีทางหลีกเลี่ยงนักท่องเที่ยวไปได้ จึงควรให้การศึกษาแก่เยาวชนว่า จะเผชิญสถานการณ์อย่างไร จะได้ประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างไร หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยว ควร

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่ 30 ต.ค. 2555
เลขทะเบียน 250441
เลขเรียกหนังสือ

เป็นหลักสูตรที่สร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้เกิดการเสพยาขายที่ไม่เคารพผู้อื่น และต้องเร่งสร้างบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ รู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มัคคุเทศก์ต้องมีความรู้ เป็นวิทยากร ไม่ใช่เป็นคนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง

- ประการที่สาม ต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านและของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนในชุมชนของเราเองด้วย ต้องมีความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่และชุมชนที่ผู้มาเยือนจะละเมิดไม่ได้ เพราะหากเราไม่เคารพในวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวก็จะไม่เคารพเช่นกัน

จากแนวคิดข้างต้นพอสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศิลปะ วัฒนธรรม โบราณสถาน ศาสนา งานประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน การเดินทางไปท่องเที่ยวต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ความเข้าใจและความซาบซึ้งในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลในชุมชนนั้นๆ โดยให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

M. Adhikary ได้เสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว (7 – S Model) เพื่อนำมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

1) Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความผสมผสานกันระหว่างวัตถุประสงค์การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุมและขอบเขตของกิจกรรมต่างๆ ของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผน การดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของภาครัฐด้วย เช่น บริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อที่จะสามารถหากกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่นำไปสู่เป้าหมายนั้น

2) Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์กร ซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับขั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามโครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วย ซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสารข้อมูล (Information)

3) System หมายถึง ระบบในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่นๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกัน และมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4) Staff หมายถึง บุคลากร ซึ่งนับเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยคัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5) Skill ในการทำงานทุกอย่าง จะต้องอาศัยความชำนาญ งานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่าง คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการที่จะทำให้การทำงานต่างๆ มีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รู้ว่าจะทำอะไร แต่ต้องรู้ว่าทุกอย่างคืออะไร ที่ไหน อย่างไรและทำไม รวมทั้งความเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งความรู้นั้นอาจเป็นความรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้มาจากการประสบการณ์ในการทำงานก็ได้ ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวควรจะมีทั้งความรู้และทักษะในงานที่เกี่ยวข้องของเฉพาะสาขาด้วย เพราะธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6) Style หมายถึง การรวมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

6.1) Autocratic Style หรือ Top Down Style หมายถึง การสั่งการจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่าง หรือจากผู้บังคับบัญชาลงสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา รูปแบบนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะไม่ชอบใจนัก เพราะเหมือนถูกสั่งให้ทำตาม แต่มักจะชอบมัคคุเทศก์ที่มีส่วนร่วมพูดคุยให้คำแนะนำมากกว่า

6.2) Democratic Style หรือ Bottom – up ซึ่งตรงกันข้ามกับรูปแบบแรก รูปแบบนี้จะเป็นการร่วมกันในการวางแผน การจัดการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย จึงมักประสบผลสำเร็จในการจัดการ

7) Share หมายถึง การแบ่งปันเวลาการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันในหลายๆด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่ริเริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่างๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

สุตาพร วรพล (2540) ได้สรุปประเด็นสำคัญจากการเข้าร่วมการประชุมนานาชาติ เรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ” International Conference on Tourism and Heritage Management ณ เมืองยอกยาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ไว้ดังนี้

- 1) มรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน ถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์และทางด้านจิตใจของคนในชาติ ดังนั้นจำเป็นจะต้องได้รับการจัดการที่

ละเอียดรอบคอบ โดยเฉพาะเมื่อจะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะหากดำเนินการโดยขาดความระมัดระวังแล้ว จะทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้ง่าย เช่น กลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์กับกลุ่มผู้ประกอบการ

- 2) สถานที่ที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้นั้น จะต้องเป็นแหล่งที่ให้ประสบการณ์ที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์อื่นๆ ที่น่าพึงพอใจ รวมทั้งเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้ด้วย
- 3) ควรให้ภาคเอกชน ซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่มาแล้วได้เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ในเรื่องของการจัดทำป้ายอธิบายแหล่งและการจัดการนักท่องเที่ยวด้วย
- 4) แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมควรได้รับการพิจารณาทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ การเป็นแหล่งความรู้ และการบริการที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวควบคู่กันไป
- 5) ควรให้ความสำคัญกับการจัดทำป้ายอธิบายแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ให้กับประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีความด้อยในเรื่องของสื่อ การฝึกอบรม วิธีการ ตลอดจนการจัดการก่อนเนื่องจากแหล่งมรดกในประเทศเหล่านั้น มักจะยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนมิใช่สิ่งที่ได้รับอนุรักษ์สืบทอดกันมาแต่อดีต ดังนั้นจึงควรจะทำแบบป้ายอธิบายให้ดึงดูดใจผู้เยี่ยมชม โดยทำให้มีมิติแทนที่จะให้มองเห็นด้วยตาเท่านั้น

พจนา สนวนศรี (2541) ได้เสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบสนองและสามารถพัฒนาสู่กระบวนการพัฒนาสังคมแบบยั่งยืนได้ภายในมิติต่างๆ ดังนี้

- 1) มิติด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมนี้ควรก่อให้เกิดการเรียนรู้ และร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งจำกัดให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด
- 2) มิติด้านการเมือง กิจกรรมนี้ควรเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับล่าง โดยการสร้างกระบวนการวางแผนและการตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
- 3) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม กิจกรรมนี้ควรสร้างสรรคการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรม (เมือง – ชนบท) เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งเท่าทันต่อวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างไร้รากฐาน
- 4) มิติด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมนี้ควรนำไปสู่การกระจายรายได้ และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้เกิดกับชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นประชาชนในพื้นที่จะเป็นปัจจัยหลักในการ

พัฒนาและควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ภายใต้มิติที่ไม่ขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

วรรณพร วนิชชานุกร (2540) เสนอว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรจะมีรูปแบบการบริหารใน 2 ระดับ คือ ระดับแนวนอน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ ซึ่งการบริหารดำเนินงานควรครอบคลุมในเรื่องต่างๆ เช่น

- ควบคุมบริหารงานให้เป็นไปตามแผนแม่บทที่วางไว้ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง
- จัดให้มีคู่มือการดำเนินงานท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานทั้งของเจ้าหน้าที่ในภาครัฐและเอกชน
- มีการกำหนดมาตรฐานทางสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้ตามมาตรฐานนั้น
- มีการกำหนดดัชนีทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน
- ให้มีการศึกษาและฝึกอบรมบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ให้มีสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

กล่าวโดยสรุป แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวในอนาคต ควรเน้นเอาการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอาศัยองค์กรท้องถิ่นเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาและจะต้องมีการผลานเข้ากับพื้นที่และการปฏิบัติงานของหน่วยงานในระดับต่างๆ รวมทั้งภาคเอกชน ทั้งนี้รัฐจะต้องกระจายอำนาจและบทบาทในการบริหารจัดการให้แก่องค์กรในระดับท้องถิ่นให้เขามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรในพื้นที่มากขึ้นด้วย

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

McIntosh and Goeldner (1989: 152) ได้วิจัยเรื่อง Tourism Principle, Practices, Philosophies กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพอสังเขปได้ว่า เป็นการเดินทางที่ครอบคลุมทุกแง่มุมของการท่องเที่ยวที่มนุษย์สามารถศึกษาถึงวิถีชีวิตและความนึกคิดซึ่งกันและกัน

รัฐทิทยา หิรัณยหาด (2544: 13) กล่าวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น โดยต้องเดินทางเข้าไปเที่ยวชม

อย่างเกรงใจ ให้ความเคารพต่อศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และรักษาสีงแวดล้อม หากสามารถกระทำได้เช่นนี้ก็จะเกิดประโยชน์จากการเรียนรู้และเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากการเดินทางท่องเที่ยว

สมประสงค์ น่วมบุญลือ (2545: 13) ได้เขียนเอกสารการสอนชุดวิชาทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทย หน่วยที่ 1-8 กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีใจความสำคัญว่า เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นความสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นที่รู้ตระหนักและสร้างขึ้นมาบนสิ่งสำคัญเกี่ยวกับสถานที่และวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดำเนินไปกับชุมชนในการแสดงเอกลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยวเป็นลักษณะเฉพาะ ให้ความรู้สึกเกี่ยวกับสถานที่และความรู้สึกของความต่อเนื่อง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการประกันว่าการพัฒนาใหม่ๆ ยังคงดำรงอยู่กับลักษณะของสถานที่ ซึ่งกลายเป็นส่วนของอดีต

วรรณ วรชวานิช (2546: 146) ได้เขียนหนังสือเรื่องภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สรุปสาระสำคัญได้ว่า การท่องเที่ยวรูปแบบนี้จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวชมงานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่างๆ เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น ซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญคือ

1. เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่น และสมควรที่จะดำรงรักษาให้คงไว้สืบต่อไป
2. เจ้าของพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการและการอนุรักษ์
3. มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำถิ่น
4. มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความประทับใจ และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

โดยสรุป การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน ศาสนสถาน รวมถึงการเดินทางเพื่อชื่นชมวิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลในชุมชนนั้นๆ โดยให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลย ทางด้านเจ้าบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นก็ควรที่จะรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมไว้ ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงศิลปวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่หากมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และเพื่อไม่ให้เกิดความยืดเยื้อ ก็สามารถทำได้แต่ต้องไม่ทำให้เสียรูปแบบดั้งเดิมหรือความหมายที่เป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งหากไม่รักษาไว้จะก่อให้เกิดการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมในที่สุด